

MAVZU: MONOFTONG DIFTONG VA TRIFTONLAR HAQIDA

Abdujalilova Xosiyatxon

Andijon Davlat Chet Tillar Inistituti Roman –German va Slavyan tillar

fakulteti Nemis tili yo'nalishi 401-guruh talabasi

+998930820329

xosiyatxonabdujalilova101@gmail.com

Ilmiy rahbari: Odinaxon O'rinboyevna

1. Monoftonglar haqida batafsil

Monoftonglar – til yoki lablarning pozitsiyasi talaffuz davomida o'zgarmaydigan bitta unli tovushdan iborat. Bu tovushlar to'liq yoki sof unli tovushlar deb ham ataladi, chunki ular talaffuz qilinayotganda tilning joylashuvi yoki lablarning shakli o'zgarmaydi. Monoftonglar ko'pgina tillarda mavjud bo'lib, tovushning barqarorligi tufayli ularni eshitish va tushunish oson.

Monoftonglarning xususiyatlari:

- **Barqarorlik:** Monoftonglar talaffuz davomida o'zgarmaydi, ya'ni tilning yoki lablarning pozitsiyasi bir xil bo'ladi.
- **Soddaligi:** Ular bir tovushni ifodalaydi, murakkab tovush birikmalariga ega emas.
- **Misollar:**
 - O'zbek tilida “a”, “o”, “e”, “i” kabi tovushlar mono-fonemalardir.
 - Ingliz tilida *sit* so'zidagi *i*, *cat* so'zidagi *a* tovushi mono-fonemadir.

Monoftonglarning turlari:

Monoftonglar tilning o'rnashishiga qarab yuqori, o'rta yoki past unli tovushlar sifatida tasniflanadi. Misol uchun:

- **Yuqori mono-fonemalar:** O'zbek tilidagi “i” tovushi.
- **O'rta mono-fonemalar:** “e” tovushi.
- **Past mono-fonemalar:** “a” va “o” tovushlari.

2. Diftonglar haqida batafsil

Diftonglar ikki xil unli tovushning birikmasidan tashkil topadi va talaffuz jarayonida bir tovush ikkinchisiga o'tadi. Bu ikki tovushli birlik bir so'z ichida bir hil bo'lib

talaffuz qilinadi va uzluksiz eshitiladi. Diftonglar bir tovush sifatida eshitilsa-da, ularni tashkil etuvchi tovushlarning talaffuzi har xil bo'lishi mumkin, bu esa soʻzga oʻziga xos ohang bagʻishlaydi.

Diftonglarning xususiyatlari:

- **Oʻzgaruvchanlik:** Diftonglar talaffuz jarayonida bir tovushdan boshqasiga oʻtadi, bu ularni mono-fonemalardan farqlaydi.
- **Ikkilik tabiati:** Ikkita unli tovush birlashadi va ulardan biri asosiy, ikkinchisi yordamchi tovush sifatida chiqadi.

Misollar:

- Ingliz tilida: *day* soʻzidagi *ay*, *boy* soʻzidagi *oy*, va *now* soʻzidagi *ow* tovushlari.
- Oʻzbek tilida: “oy” soʻzidagi *o* va *y* tovushlari yoki “hayot” soʻzidagi *a* va *y* tovushlari.

Diftonglarning tasnifi:

Diftonglar tilda tovushning qayerga qarab harakatlanishiga qarab tasniflanadi:

- **Yuqorilovchi diftonglar:** Masalan, "boy"dagi /oy/ tovushi (til harakati yuqoriga yoʻnaladi).
- **Pastlanuvchi diftonglar:** Masalan, "house" soʻzidagi /au/ tovushi.

3. Triftonglar haqida batafsil

Triftonglar uch xil unli tovushning birikmasi boʻlib, talaffuz davomida tovushlar ketma-ket bir holatdan boshqasiga oʻtadi. Triftonglar birinchi, ikkinchi va uchinchi tovushni ketma-ket aytishni talab qiladi, lekin bu ketma-ketlikda ular bir hil ohangda qoladi va uzluksiz eshitiladi.

Triftonglarning xususiyatlari:

- **Murakkablik:** Triftonglar diftong va mono-fonemalarga qaraganda murakkabroq, chunki uchta tovush birgalikda ishlatiladi.
- **Talaffuz oʻzgaruvchanligi:** Bir tovush ikkinchisiga, u esa yana boshqa tovushga oʻtadi, yaʼni tovush davomida uch marta oʻtish boʻladi.

Misollar:

- Ingliz tilida *fire* soʻzidagi *ire* tovushi yoki *power* soʻzidagi *ower* tovushi triftong sanaladi.
- Oʻzbek tilida triftonglar deyarli uchramaydi, ammo baʼzi dialektlarda kamdan-kam kuzatilishi mumkin.

Triftonglarning tuzilishi:

Triftonglarning tuzilishi, odatda, tilning qanday harakat qilishiga qarab belgilanadi. Ingliz tilida bu tovushlar ko‘pincha talaffuz qoidalariga asoslangan holda o‘zgarishi mumkin:

- *ou* va *ei* tovushlariga ega so‘zlar triftong bilan bog‘liq o‘ziga xos talaffuzga ega bo‘lishi mumkin.

Umumiy xulosa

Tilshunoslikda mono, diftong va triftonglar o‘ziga xos fonetik hodisalar bo‘lib, til tovush tizimidagi xilma-xillikni ifodalaydi. Ularning barchasi unli tovushlarning o‘zaro qo‘shilishi, talaffuzi va talaffuz davomida qanday o‘zgarishini aks ettiradi. Bu o‘zgarishlar bir tildan ikkinchisiga farqlanib, tilning boyligi va murakkabligini oshiradi.

Ularning ishlatilishi tilning talaffuzi va talaffuz qoidalarini tushunishga yordam beradi, hamda til o‘rganuvchilariga unli tovushlarni to‘g‘ri talaffuz qilish uchun muhim bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. C. Y. Li, “Sinxron kompyuter vositachiligidan foydalanish bo'yicha amaliy tadqiqot ijtimoiy-madaniy nazariya va kommunikativ tilni o‘rgatish bo'yicha o‘quv dasturi”.
2. H. D. Braun, til o'rganish va o'qitish tamoyillari nashrnashr. Longman: Sanfransisko davlat universiteti, 2000 yil.
3. J. Xarmer, ingliz tilini o'qitish amaliyoti. Esseks, Angliya: Pearson Education Limited, 2007 yil.